

Prisiminkime

- Europos miškų augalija, kiek panaši į šiuolaikinę mišrių miškų zonos augaliją, pradėjo formotis maždaug prieš milijoną metų – pleistoceno pradžioje, kai klimato atšalimas išstūmė iki tol čia augusius subtropikų miškus.
- Po paskutinio apledėjimo (vadinamo Viurmo arba Valdajaus vardais, nes iki tų vietovių siekė ledynas) praėjo tik apie 15 tūkst. metų. Šis laikotarpis vadinamas holocenu. Jo metu kito klimatas ir augalija: nuo skurdžios tundros augalijos, kurioje vyravo karklai ir beržai keružiai iki plačialapių miškų klestėjimo atlantiniame periode (prieš 5–7,5 tūkst. metų); klimatui kiek atvėsus, bet pasaulėjus, išplito ąžuolynai (subborealinis periodas prieš 3,5–5,0 tūkst. metų), o vėliau, kai klimatas padrėgnėjo išplito eglynai (subatlantinis periodas prieš 1,5–2,5 tūkst. metų).
- Pastarojo tūkstantmečio miškų sudėtyje vyrauja pušis ir beržas. Tai lėmė ne tiek klimato pokyčiai, kiek žmogaus veikla. Miškų plotas mažėjo dėl derlingesnių, geriausiai plačialapiams miškams tinkančių augaviečių įsisavinimo ir panaudojimo žemės ūkio reikmėms.
- XI a. pradžioje Lietuvos miškingumas buvo apie 58 %. Iki XVI a. jis pamažu menko ir sumažėjo iki 42 %. To laikotarpio Lietuva (XII–XIV a.) miškų naikinimo atžvilgiu buvo „atsilikusi“ nuo daugumos Vakarų Europos šalių (miškingumas tada buvo apie 54 %), nes bendrasis ekonominis, politinis visuomenės išsivystymo lygis taip pat buvo atsilikęs. XX a. pradžioje miškingumas sudarė tik 24 %. Lietuvos miškingumo padidėjimą pirmaisiais dviem dešimtmečiais po Antrojo pasaulinio karo lėmė senų kirtaviečių, miško aikščių, taip pat mažai naudingų žemės ūkiui plotų želdinimas. Dabar miškai sudaro apie trečdalį Lietuvos teritorijos.
- Kol miškų visiems pakako, nereikėjo jų naudojimo reguliuoti įstatymais kam nors atsiriboti sau miško dalį nuo bendro miško masyvo. XII–XIII a. kunigaikščiai ir didikai pradėjo grobti laisvas žemes ir miškus. Valstiečiams buvo suteikiama teisė „įeiti“ į mišką, šienauti pievas, prižiūrėti bites ir kopti medų (tuo metu buvo paplitusi drevinė bitininkystė), rinkti miško uogas ir grybus, kirsti savo reikalams mišką. Už šias naudojimo ir „įėjimo“ teises reikėjo mokėti duokles ir/ar atidirbti dvaruose.
- 1451 m. rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą minimas aukščiausias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės medžioklės-miškų pareigūnas – didysis medžioklis. Šie metai laikytini valstybinės miškų tarnybos funkcionavimo pradžia Lietuvoje.

- Girininko pareigybė (lenk. *lesniczy*) Lietuvoje žinoma nuo XVI a. Girininkų pareiga buvo prižiūrėti girių ribas, miškų naudojimą, taip pat osočnikų bei šaulių darbą. Osočnikai prižiūrėjo ir saugojo jiems priskirtus miškus (ostupus), statė tiltus, prižiūrėjo medžioklės dvarą. Savo žinioje osočnikai turėjo šaulius (lenk. *strzelec*), kurie vežiojo spąstus, tinklus, prižiūrėjo žvėris.
- Lietuvos statutai (1529, 1566, 1588) daugiausia reguliavo medžioklę ir dervinę bitininkystę.
- Valakų reformos įstatyme (1557-04-01) tiesiogiai miškus lietė trys artikulai, kuriuose išdėstyti miško apsaugos klausimai. Viename iš jų pasakyta, jog miškas turi būti kertamas taip, kad vienoje vietoje mišką kirstų, o kitoje – želdintų. Valakų įstatymas uždraudė girios lydimus.
- XVIII a. antroje pusėje galima pastebėti teisiškai sureguliuoto miško ūkio vedimo pradmenų.
- Senuosiuose Vakarų Europos šalių metraščiuose aptinkamos žinios apie pirmąją „energetinę krizę“ XII–XIII a. sandūroje. Jau tada, grynai praktiniais sumetimais, buvo pradėta galvoti, kaip racionaliau naudoti miško išteklius, kaip atkurti sunaikintą mišką, nes be tiesioginių pasekmių – medienos trūkumo, pastebėtas ir šalutinis neigiamas poveikis: dirvos erozija, vandens išteklių sumažėjimas, sausros ir kt.
- XIX a. pradžioje daugelyje Europos šalių įsteigiami miškų fakultetai, aukštosios miškų mokyklos ir mokslinio tyrimo institutai.
- Nors XVI a. istoriniuose šaltiniuose aptinkami pirmieji bandymai inventorizuoti Lietuvos girias, tačiau moksliniai miškų tyrimai Lietuvoje pradėti tik XVII–XIX a. Žymiausi to meto Vilniaus universiteto (įkurtas 1579 m.) botanikai Ž. Žiliberas, S. Jundzilas, J. Pabrėža detaliai aprašinėjo miškuose randamus augalus ir jų augimo sąlygas.
- Sistemingi Lietuvos miškų moksliniai tyrimai buvo atliekami tik atkūrus Lietuvos valstybę, t. y. 1922 m. įsteigus Kaune Lietuvos universitetą ir 1924 m. Lietuvos žemės ūkio akademiją. Deja, šį darbą nutraukė Antrasis pasaulinis karas. 1950 m. įkurtas Lietuvos miškų institutas.

Klusimai

1. Kada atsirado ir kaip atrodė pirmieji miškai žemėje?
2. Miško kaitos holocene ir jas lėmusios priežastys?
3. Kokie veiksniai ir kokios istorinės aplinkybės turėjo įtakos Lietuvos miškingumo raidai?
4. Kodėl medžioklės ir miškų reguliavimas senovėje gali būti vadinamas tausojamosios, arba darnios, miškininkystės priešaušriu?
5. Kodėl atsirado miškininkystės mokslas?
6. Kokios istorinės aplinkybės ir kaip lėmė Lietuvos miškininkystės raidą?

Papildoma literatūra

1. *Isokas G.*, 2006: Lietuvos girių ir medžioklės istorija. – Vilnius: Mintis, 496 p.
2. *Ozolinčius R. (sud. ir red.)*, 2005: Lietuvos miškai. – Vilnius: Spauda, 211 p.
3. *Karazija S. (sud. ir red.)*, 2000: Lietuvos miškų institutas – 50. – Kaunas: Lututė, 213 p.
4. *Kairiūkštis L. (vyr. red.)*, 2003: Lietuvos miškų metraštis. XX a. – Vilnius: Petro ofsetas, 632 p.
5. *Kairiūkštis L. (sud.)*, 1979: Miškininkystė. – Vilnius: Mokslas, 310 p.